

# Wojciech Witkowski

---

## Podlubelska Wieniawa

---

Rocznik Lubelski 14, 155-163

---

1971

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WOJCIECH WITKOWSKI

## PODLUBELSKA WIENIAWA

### WSTĘP

Wieniawa jako dzielnica miasta już nie istnieje. Jedyną niemalże pozostałością po niej jest ulica Wieniawska. Fakt ten uzasadnia potrzebę syntetycznego szkicu poświęconego jej historii. Dalsze jeszcze uzasadnienie stanowi historycznie traktowany status prawny Wieniawy. Do w. XVIII była jurysdyką miejską należącą do różnych właścicieli, od 1768 r. miasteczkiem prywatnym. W 1826 r. stała się Wieniawa miastem rządowym, a w roku 1869 zamieniono ją na tzw. osadę i włączono do gminy wiejskiej Konopnica w pow. lubelskim. Dopiero w 1916 r. przyłączono ostatecznie do Lublina. Tworzy to dzieje bardzo urozmaicone. Nawet znana staropolska forma egzekucji przez tzw. kollokację znajduje swoją ilustrację w dziejach Wieniawy, co dodatkowo będzie ciekawe dla interesujących się dawnym prawem polskim.

Mimo zmiennych kolei losów Wieniawy, Lublin prawie zawsze kwestionował jej odrębność, a często starał się traktować ją jako swoją część składową motywując to m. in. lokacją miasteczka na lubelskich gruntach miejskich. Liczne toczące się procesy i spory między m. Lublinem i Wieniawą nie doprowadziły jednak do likwidacji jej niezależności.

Szczególną uwagę należałoby w tym szkicu zwrócić na czasy późniejsze, tj. na okres po konstytucji sejmowej z 1768 r., uznającej Wieniawę za dobra ziemskie Andrzeja Tarły.

\*

Staropolskie akta jurydyki i miasta Wieniawy niestety zaginęły. Stąd główne źródła wykorzystane w pracy, to XIX-wieczne akta Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych dotyczące Wieniawy, przechowywane w Arch. Gł. Akt Dawnych, akta Magistratu m. Lublina i Rządu Gubernialnego Lubelskiego w Woj. Arch. Państwowym w Lublinie, Księga hip. Dóbr Wieniawa i Czechówka Dln. (Arch. Państw. Biura Notarialnego w Lublinie) i zachowane luźne dokumenty oraz wzmianki w dokumentach ogólniejszej natury.

Literatura przedmiotu nie jest obfita. Są to najczęściej niektóre wiadomości na temat Wieniawy rozrzucone w pracach poświęconych Lublinowi i Lubelszczyźnie. Pewne znaczenie mają także nawiązania do Wieniawy w utworach literackich.

## WIENIAWA JAKO JURYDYKA MIEJSKA

Nazwa Wieniawa pochodzi od herbu rodziny Leszczyńskich, jednych z właścicieli tych terenów w pocz. XVII stulecia. Łączenie jej nazwy bądź z winnicami bądź ze składami wina nie znajduje uzasadnienia<sup>1</sup>.

Początki jej powstania niektórzy wiążą z posiadanymi w XV w. przez rodzinę Krejdlarów ogrodami czyli „Niwą”, które prawdopodobnie weszły w skład 12 łańów Lubomelskich gdzie z czasem powstała jurydyka nazwana Wieniawą<sup>2</sup>. Graniczyła ona od wschodu i południa z m. Lublinem, od północy z Czechówką Grn., a od zachodu z Czechowem. Przestrzeń jej dokładnie określona nie była, co powodowało spory. Przywilej lokacyjny Wieniawy nie jest znany i chyba nie istniał.

Grunty te w w. XVI należały do patrycjusza lubelskich — Lubomelskich, jak już podano wynosiły 12 łańów i zwane były początkowo Lubomelskie<sup>3</sup>. W 1598 r. kupił je znany lekarz lubelski Wojciech Czczo. Dalszym posiadaczem Lubomelszczyzny był szlachcic Krosnowski, który w 1611 r. odsprzedał ją Burkackiemu. W 1612 r. znalazła się w rękach Leszczyńskich i posiadaniu tej rodziny trwała do 40 lat XVII w., kiedy to przeszła na własność Gorajskich<sup>4</sup>. W międzyczasie właściciele-szlachta przestali uznawać zwierzchność władz m. Lublina i ponosić ciężary miejskie, tworząc jurydykę pod swoją zwierzchnią władzą. Jurydyki, jak wiadomo, były to drobne miasteczka wokoło miast zależne od panów feudalnych.

W r. 1660 spotykamy się po raz pierwszy z Wieniawą jako oddzielną jurydyką. Liczyła 60 osad, co stawiało ją w rzędzie największych jurydyk lubelskich, miała swe odrębne targi<sup>5</sup>. Jej mieszkańcy byli ludźmi osobieście wolnymi, stanowili organ jurdyki — pospólstwo (*communitas*). Pierwszym urzędnikiem był wójt i ławnicy tworząc urząd wójtowsko-ławniczy. W 1670 r. wójtem był Jan Duklas, a ławnikami Jerzy Pełka i Szymon Kozak<sup>6</sup>. Posiadała Wieniawa jak i inne jurydyki własne sądownictwo, ale ponosiła ciężary (czynsze itp.) na rzecz swych panów. Określano ją często jako miasto. Tak nieraz nazywano jurydyki. W 1667 r. właścicielem jej był już Teodor Suchodolski<sup>7</sup>. Dalej, stała się własnością J. Romanowicza i innych, by w 30 latach XVIII w. przejść we władanie Tarłów — najpierw Karola, później Andrzeja<sup>8</sup>.

<sup>1</sup> Nazwa Wieniawa pojawia się w XVII w., gdy właścicielami byli Leszczyńscy. Wiązanie Wieniawy z winnicami względnie winiarniami zdaje się wynikać z podobieństwa dźwiękowego (Winiawa). Brak jednak uzasadnień historycznych i etymologicznych. Por. M. Buczyński *Nazwy dzielnic i przedmieść Lublina*. „Rocznik Lubelski” 1962, t. 5, s. 263; Z. Sierpiński *Obraz miasta Lublina*. Warszawa 1839, s. 33—34; K. W. Zieliński *Monografia miasta Lublina*. Lublin 1878, s. 35. Być może, że wpłynęły na to i niektóre utwory literackie z XVIII w. (Krasicki, Zabłocki). Por. A. Grychowski *Lublin w życiu i twórczości pisarzy polskich*. Lublin 1965, s. 72—73.

<sup>2</sup> Tak rzecz ujmuje co do „Niwy” J. Riabinin *Materiały do historii miasta Lublina 1317—1792*. Lublin 1938, s. 18—19.

<sup>3</sup> Tamże, s. 89. Por. także J. Mazurkiewicz *Jurydyki lubelskie*. Wrocław 1956, s. 26.

<sup>4</sup> Riabinin *op. cit.*, s. 89, 96, 99, 156.

<sup>5</sup> Mazurkiewicz *op. cit.*, s. 38.

<sup>6</sup> Riabinin *op. cit.*, s. 127—128.

<sup>7</sup> Sumariusz dokumentów dotyczących Wieniawy sporządzony w XIX w. Biblioteka Łopacińskiego [dalej BL] w Lublinie, rkps 1382, k. 5.

<sup>8</sup> Riabinin *op. cit.*, s. 156.

Tereny sąsiednie Czechowa, Czechówki Grn. i Dln. należały zazwyczaj do tych samych właścicieli, co i Wieniawa. Tylko Czechówka Dln. w pewnym okresie występowała jako odrębna jurydyka<sup>9</sup>.

Ustalająca się niezależność Wieniawy od Lublina wywołała ze strony tegoż ostatniego gwałtowną kontrakcję. Miasto pozywa przed Sąd Asesorski w latach 1669—1670 właściciela jurydyki Suchodolskiego „z powodu uzurpowania jurysdykcji i nielegalnego ustanowienia władz wójtowsko-lawniczych”<sup>10</sup>. Król Michał Korybut Wiśniowiecki dekretem z 5 V 1670 r. skasował jurydyki Wieniawę i Gorajszczynę jako istniejące bez podstaw prawnych, uznając, że grunty te winny należeć do Lublina<sup>11</sup>. Okazało się to bezskuteczne — Wieniawa utrzymała nadal swą odrębność. W 1739 r. Trybunał Główny Lubelski uznał Wieniawę za dobra dziedziczne A. Tarły<sup>12</sup>. Mimo to Lublin nie dał za wygraną i w latach 1740—1756 wnosił „o skasowanie transakcyj o Wieniawę zawieranych i poprzednich wyroków zniesienie i jarmarków do sądów zadwornych mandaty”<sup>13</sup>.

Niezależnie od drogi sądowej, w 1768 r. na Sejmie uchwalono konstytucję na rzecz Andrzeja Tarły, że dobra Wieniawa, Czechówka i Gorajszczynna podlegają prawu ziemskiemu jako dobra dziedziczne<sup>14</sup>. Uchwała ta, choć nie przerwała ostatecznie sporów o Wieniawę, jednak ze względu na swą rangę stanowi granicę między jurydyką Wieniawa a dobrami (w tym m. Wieniawa) podległymi prawu ziemskiemu.

#### WIENIAWA MIASTEM PRYWATNYM

Miastem prywatnym była Wieniawa do 1826 r. (w ramach dóbr Wieniawa i Czechówka). Obszar miasta pozostał ten sam i nadal nie był ściśle oznaczony<sup>15</sup>. Wzrosła nieco jej ludność i wynosiła w 1821 r. 578 osób, z czego ok. 80% pochodzenia żydowskiego. Liczba domów sięgała 71<sup>16</sup>. Mieszkańcy trudnili się rzemiosłem, przeważnie garbarstwem, a także szynkarstwem (Żydzi). Miała Wieniawa 4 jarmarki rocznie<sup>17</sup>. Jak w czasach jurydyki poza podatkami publicznymi obciążeni byli mieszczanie czynszami na rzecz dziedziców. Innych ciężarów, zwłaszcza robocizny, nie było<sup>18</sup>. Propinacja należała do właścicieli miasta i przeważnie wypuszczano ją w dzierżawę<sup>19</sup>. Nie posiadali więc mieszkańcy pełnej własności, mi-

<sup>9</sup> Mazurkiewicz *op. cit.*, s. 38.

<sup>10</sup> Riabinin *op. cit.*, s. 128; Arch. Gł. Akt Dawnych [dalej AGAD], Akta Kom. Rząd. Spraw Wewnętrznych [dalej KRSW], Wieniawa 4101, np. — Raport do KRSWiD od Rządu Gubernial. Lubel. z 26 XII/7 I 1852/3 odnośnie wcielenia miasta Wieniawy do Lublina.

<sup>11</sup> Riabinin *op. cit.*, s. 127—128.

<sup>12</sup> Sumariusz dokumentów..., BŁ, rkps. 1382, k. 7.

<sup>13</sup> Tamże.

<sup>14</sup> *Volumina Legum*. T. VII. Petersburg 1860, s. 378.

<sup>15</sup> AGAD, KRSW 3195, k. 134 — Akta KRSWiD dotyczące opisów historyczno-topograficzno-statystycznych miast w. Gub. Lubelskiej. Opis miasta Wieniawy z 1821 r.

<sup>16</sup> Tamże. W tym jeden murowany.

<sup>17</sup> Wojew. Archiw. Państw. w Lublinie [dalej WAPL], Akta Magistratu miasta Lublina [dalej MmL], sygn. 482, np. — Protokół odbiorczy miasta Wieniawy i Czechówki Dolnej z 1826 r.

<sup>18</sup> Tamże.

<sup>19</sup> WAPL, MmL, sygn. 482, n.p.

mo częstego określania ich w aktach ówczesnych jako właścicieli, a nieruchomości winni byli obejmować i zbywać za konsensem dziedziców<sup>20</sup>.

Całe miasto było niebrukowane, wygląd miało ubogi i — jak je wówczas określano — „ani wzrasta ani upada bo zawsze w jednym zostaje stanie”<sup>21</sup>.

Własnością A. Tarły pozostawała Wieniawa do 1789 r., kiedy to „upadł on w majątku” na skutek zadłużenia. Doszło do procesu rozbiorowego (*potioritas*, *konkurs*), a na Wieniawie kolokowani zostali jego wierzyciele<sup>22</sup>. Byli to m. in. znany bankier lubelski Jan Dawid Heysler, Samuel Bandtkie, Wojciech Potocki łącznie w liczbie 24 na ogólną sumę 171 600 złp wierzytelności. Kolokowani stali się jej posiadaczami, a ulokowano ich na dochodach miasta, bowiem żadnych gruntów pańskich na Wieniawie nie było. Swoje interesy i wypłacanie należnych im sum powierzyli posiadaczom jednemu z wierzycieli, Feliksowi Wendorffowi<sup>23</sup>. Na zasadzie patentu Franciszka I z 1808 r. wszyscy kolokatorzy bądź ich sukcesorzy zostali uznani za właścicieli Wieniawy, co ostatecznie uwidocznione zostało przy założeniu księgi hipotecznej w 1823 roku<sup>24</sup>. Upadek dawnej Polski nie wniósł zasadniczych zmian w rozwoju miasteczka.

Nie sposób dokładnie ustalić jak wyglądał ustrój Wieniawy w interesującym nas okresie. Z ramienia Feliksa Wendorffa („administratora”) występował w latach 1789—1798 Józef Fiedorowicz, Wicesregent Grodzki Krasnostawski<sup>25</sup>. W czasach austriackich wspomina się o administracji

<sup>20</sup> WAPL, Akta Rządu Gubernialnego Lubelskiego [dalej RGL], Skb. sygn. 98, n.p. W praktyce nie wszyscy starali się o konsensy. Wiele alienacji odbyło się za ustną zgodą dziedzica lub administratorów albo w ogóle bez niej, „ponieważ Wieniawa dawniej bez pewnego właściciela zostając nigdy porządnie administrowana nie była”. Por. także WAPL, MmL, sygn. 482, n.p.

<sup>21</sup> AGAD, KRSW 3195, k. 136. Opis miasta Wieniawy z 1821 r.

<sup>22</sup> Dawne prawo polskie faworyzując dłużnika nie znało licytacji (subhastacji) nieruchomości (do konstytucji grodzieńskiej z 1793 r.). Występowała zaś *potioritas*, *konkurs*, *exdywizja* jako sposób egzekucji zobowiązań. Polegała na wydaniu całego swego majątku przez dłużnika wierzycielom. Pozostawał jednak dłużnik formalnym właścicielem i mógł w zasadzie wykupić swe dobra. Ostatnim etapem *potioritas* była tzw. kolokacja, tj. umieszczenie każdego z wierzycieli z ich sumami na poszczególnych częściach składowych dóbr. Por. P. Dąbkowski *Prawo prywatne polskie*. T. II, Lwów 1911, s. 475—484. Kolokacja poruszona została w znanej XIX-wiecznej powieści J. Korzeniowskiego pt. *Kolokacja*.

W procesie tym nie brał udziału szlachcic Andrzej Przeździecki, aczkolwiek był w posiadaniu wyroku z 1772 roku, zasądzającego na jego rzecz m. Wieniawę z tytułu należnej mu od A. Tarły wierzytelności w wysokości 1507 czerwonych złotych. Być może, strony pogodziły się, bądź Tarło zapłacił dług. WAPL, Księgi Grodzkie Lubel., sygn. 403/21562, k. 156-161.

<sup>23</sup> WAPL, MmL, sygn. 483, s. 233—251 (wyrok kolokacyjny z 1789 r.) — Dochód z Wieniawy wynosił rocznie 8 580 zł 22 gr i składał się z arendy propinacyjnej, z czynszów i opłaty za jurament Rabina. Sumy należne wierzycielom ulokowano na poszczególnych częściach dochodu po 5 od sta rocznie. W tej też sprawie wyodrębniono ostatecznie Czechówkę Górną, która stała się odrębną wsią, a Wieniawa od-tąd występuje łącznie z Czechówką Dolną. Widać niedokładne określenie granic powodowało późniejsze spory z właścicielami Czechówki Górnej.

<sup>24</sup> Archiwum Hipoteczne Państw. Biura Notarialnego w Lublinie [dalej AHPBNL], Księga Hipot. Dóbr Wieniawa i Czechówka Dln. [dalej KHDWiCz.Dln.]. Wykaz hipoteczny, Księga umów s. 36—58, Zbiór dokumentów n.p. — Patent Franciszka I z 1808 r. nakazywał wykonanie prawa wykupu dóbr przez dłużnika bądź dalszych wierzycieli do 1811 r. Po bezskutecznym upływie tego terminu kolokowani byli uznani za właścicieli.

<sup>25</sup> AHPBNL, KHDWiCz.Dln., Zbiór dokumentów, n.p.

dominikalnej, tzn. że zastępcę wójta względnie burmistrza, utrzymywali właściciele. Następnym zarządcą w imieniu kolokatorów był Jan Dawid Heysler<sup>26</sup>. W roku 1811 mianowanym przez Księcia Warszawskiego burmistrzem został Michał Kowalski, współdziedzic miasteczka. Czy wykonywał swe obowiązki nie wiadomo<sup>27</sup>. W 1819 r. Wieniawa otrzymała pełną administrację publiczną — Urząd Muncypalny i pierwszy etat. Burmistrzem został Stanisław Jasiński, a etat wynosił 880 zł. Jednocześnie Ksawery Potocki objął reprezentację interesów właścicieli Wieniawy<sup>28</sup>. Wydaje się, że głos jego wiele znaczył w administracji miasta.

Tenże Ksawery Potocki w latach dwudziestych skupuje innych właścicieli i staje się właścicielem w kwocie 97 231 zł<sup>29</sup>. Wreszcie w 1826 r. doprowadza do licytacji miasteczka i kupuje je za kolokowane 171 050 zł, zostając w ten sposób jedynym jego dziedzicem<sup>30</sup>.

Działalność lubelskiej Komisji *Boni Ordinis* spowodowała wznowienie sporu o przyłączenie Wieniawy do miasta. Proces oparł się o Sąd Asesorii Koronnej i w 1788 r. uzyskał Lublin zaoczną kondemnatę na posesorach Wieniawy — „o ustąpienie z dóbr Wieniawy i Czechówki jako m. Lublina własnych, zawsze natury miejskiej będących [...]”<sup>31</sup>. Dalej, magistrat lubelski w 1792 r. w projekcie podziału administracyjnego miasta umieścił Wieniawę w V dozorze<sup>32</sup>. Niezakończony spory gasną wraz z upadkiem Rzeczypospolitej i Wieniawa wciąż zachowuje swą odrębność.

W 1821 r. Komisja Województwa Lubelskiego wystąpiła do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych bądź o zamianę Wieniawy na wolną osadę wiejską, bądź o włączenie jej do Lublina. Mieszkańcy miasteczka zaprotestowali przeciwko temu, o obowiązki swe przyrzekli wypełniać i KRSWiD postanowiła utrzymać ustrój miejski<sup>33</sup>. W układzie z Rządem Królestwa Polskiego z 1825 r. zobowiązał się Ks. Potocki do sprzedaży Wieniawy Rządowi. Tak też się stało i z datą 26 V 1826 r. miasteczko przeszło na własność Rządu<sup>34</sup>.

#### WIENIAWA WŁASNOŚCIĄ RZĄDU 1826—1869

Rząd Królestwa dokonał transakcji nabycia miasteczka „w celu dogodniejszego urządzenia administracji dochodów konsumpcyjnych w mieście Lublinie”, a więc głównie dla zlikwidowania konkurencji prywatnego miasteczka w dziedzinie propinacji<sup>35</sup>.

<sup>26</sup> Tamże.

<sup>27</sup> AGAD, KRSW, Wieniawa 4100, n.p.

<sup>28</sup> Tamże. Współwłaściciel miasta Ksawery Potocki, ówczesny Radca Stanu, Prezes Prokuratorii Generalnej Królestwa Polskiego.

<sup>29</sup> AHPBNL, KHDWiCz.Dln., Księga umów s. 98. Po Wojciechu Potockim miał Ks. Potocki tylko 3 600 zł.

<sup>30</sup> AHPBNL, KHDWiCz.Dln., Wykaz hipoteczny.

<sup>31</sup> WAPL, MmL, sygn. 484, n.p. — Akta Szczegółowe RGL dotyczące się etatów Kasy Ekonomicznej miasta Wieniawy.

<sup>32</sup> J. Kermisz *Lublin i Lubelskie w ostatnich latach Rzeczypospolitej 1788—1794*, T. I, Lublin 1939, s. 99.

<sup>33</sup> AGAD, KRSW 3195, k. 133 — M. in. Kom. Woj. Lub. jako powód zamiany na osadę podała ubogi stan miasteczka, położenie graniczące z Lublinem, brak przywilejów i to, że Wieniawa stała się siedliskiem zbiegów, włóczęgów.

<sup>34</sup> AHPBNL, KHDWiCz.Dln., Wykaz hipoteczny.

<sup>35</sup> Por. W. Cwik *Pozostałości feudalne w miastach rządowych małopolskich terenów Królestwa Polskiego 1815—1866*. Lublin 1968, s. 221 (Rozprawa habilitacyjna).

Liczba mieszkańców (głównie Żydów) zwiększyła się poważnie i w 1869 r. osiągnęła 1642 osoby, natomiast liczba domów wynosiła ok. 85<sup>36</sup>. Zajęcia ludności niewiele się zmieniły — w dalszym ciągu rzemiosło, drobny handel były podstawą utrzymania; bez większych perspektyw rozwojowych z racji bliskiego położenia Lublina. Znikły w ogóle jarmarki. Handel winny prowadził jeden kupiec I gildji, Żyd Benjamin Russet, prócz tego istniały cztery szynki, zjawiają się dwie „fabryki” oleju i octu<sup>37</sup>.

Mimo zmiany właściciela, miasteczko nadal było zaniedbane. Nowo wytyczona szosa do Warszawy ominęła Wieniawę. Ubogiej kasie miejskiej nie starczało na własną szkołę elementarną i dzieci uczęszczały do szkoły lubelskiej<sup>38</sup>. Corocznie Rząd dopłacał do utrzymania burmistrza<sup>39</sup>. Żydzi mieli na Wieniawie swego Rabina i Bożnicę ze szkołą. Żyd wieniawski, Motel Laynol, w 1837 r. tak zalił się Komisarzowi Obwodu Lubelskiego: „biedny stan szynkarzów tak mało zaludnionego i zupełnie upadłego miasta Wieniawy, do którego dawniej exystujący trakt zniesiony, jarmarki i targi nie praktykujące się”<sup>40</sup>.

Jako byłe miasto prywatne, Wieniawa wykazywała większe obciążenia feudalne i ograniczenia własności. Dawne czynsze należne dziedzicom wnosili mieszkańcy na rzecz Skarbu<sup>41</sup>. Z ograniczeń własnościowych pozostał obowiązek starania się o konsens, teraz rządowy, uiszczanie „*laudemium*” lub „wkupnego”<sup>42</sup>. A jednak własność określano jako pełną<sup>43</sup>. Być może wynikało to z pojurydycznego charakteru miasteczka. Oprócz realności pojedynczych „właścicieli” jeden dom należał do Kasy Ekonomicznej m. Lublina, a cztery były własnością Gminy Żydowskiej<sup>44</sup>. Mimo iż Skarb korzystał wyłącznie z dochodów Wieniawy, gmina miejska wymieniana była jako właściciel zwierzchni miasta<sup>45</sup>. Ustrój Wieniawy był taki, jak innych podobnych miast rządowych. Na czele stał magistrat z burmistrzem (26 lat był nim Wojciech Staniszewski) i ławnikami, miało miasteczko kasę miejską i policjanta.

<sup>36</sup> AGAD, KRSW, Wieniawa 4101, n.p. — Wykaz statystyczny m. Wieniawy z 18/30 IV 1865 r.; AHPBNL, KHDWiCz.Dln., Zbiór dokumentów, n.p. Wykaz z 1865 r. podaje 74 domy, a w roku 1873 (wykonanie ukazu uwłaszczeniowego) figuruje 89 osad. Uderza duża liczba mieszkańców w stosunku do liczby domów.

<sup>37</sup> WAPL, RGL, Adm. sygn. 787 n.p. — Akta szczegółowe RGL dotyczące się opisu statystycznego miast powiatu lubelskiego. Wiadomość statystyczna miasta rządowego Wieniawy z 14/31 V 1860 r.

<sup>38</sup> J. Dobrzański *Sprawa rozbudowy publicznych szkół elementarnych w woj. lubelskim w latach 1833—1840*. „Rocznik Lubelski” 1958, t. 1, s. 155—157.

<sup>39</sup> WAPL, RGL, Adm. sygn. 787 — *loc. cit.*

<sup>40</sup> AGAD, KRSW, Wieniawa 4101, n.p.

<sup>41</sup> WAPL, RGL, Adm. sygn. 787 — *loc. cit.*; Por. także Cwik *Pozostałości feudalne...*, s. 166. Czynsz indywidualny wynosił od 60 kop. do 4 rub. 50 kop. rocznie.

<sup>42</sup> WAPL, RGL, Skb. sygn. 98, n.p. — „Sprawdzenia tytułu pierwotnego nadania realności jako też praw późniejszych nabywców do posiadania onej i uiszczonych przez tychże laudemii” z lat 1850—1851. Poszczególni posiadacze realności wnosili o konsensy rządowe i deklarowali opłatę laudemialną tłumacząc dotychczasowy ich brak niewiedzą o istnieniu takowych.

<sup>43</sup> AGAD, KRSW, Wieniawa 4101, n.p. — Wykaz statystyczny m. Wieniawy z 18/30 IV 1865 r.

<sup>44</sup> AGAD, KRSW, 3225 d, k. 472 — Inwentarze szczegółowe miast Gubernii Lubelskiej 1864—1865. Inwentarz szczegółowy tabelarycznie opisujący wszelką własność nieruchomości ogólnogminną Wieniawy 4/16 VI 1864 r.

<sup>45</sup> WAPL, RGL, Adm. sygn. 787 — *loc. cit.* „*Dominum Directum* do ogółu samej gminy należy”.

Lata omawiane przyniosły nasilenie inicjatyw Lublina w kierunku włączenia miasteczka. Spór odżył na nowo już w 1827 r., a w roku 1830 Komisje Rządowe Skarbu i Spraw Wewnętrznych i Policji wydały decyzję o przyłączeniu Wieniawy do miasta, ale z powodu powstania listopadowego i „przez opieranie się różnymi sposobami mieszkańców tegoż miasteczka przyłączenie do skutku nie przyszło”<sup>46</sup>. W 1845 r. magistrat lubelski ponowił starania o włączenie Wieniawy<sup>47</sup>. W roku 1848 została przeprowadzona z inicjatywy Rządu Gubernialnego Lubelskiego kwerenda archiwalna dokumentów, która wykazała prawa Lublina do miasteczka<sup>48</sup>. Wreszcie w 1852 r. wniósł Rząd Gubernialny Lubelski do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych raport „odnośnie wcielenia m. Wieniawy do Lublina”. Zdaniem raportu główną przeszkodą włączenia Wieniawy była sprawa propinacji i obawa mieszkańców miasteczka przed ponoszeniem wyższych ciężarów (Wieniawa należała do miast V rzędu, a Lublin II). Proponował raport przyłączenie propinacji na Wieniawie do dochodów konsumpcyjnych Lublina i zaprowadzenie opłaty garncowego. Wysokość świadczeń zostałaby taka, jaka należy się od miast V rzędu. Dalej uzasadniał włączenie względami administracyjno-gospodarczymi (ożywienie miasteczka) i policyjnymi — Wieniawa stała się siedliskiem włóczęgów, przestępców, a jej odrębność utrudniała ściganie. Zyskałby także Lublin tereny pod budowę domów. Stanowiłoby miasteczko III cyrkuł miasta<sup>49</sup>. Magistrat Wieniawy i jej mieszkańcy gwałtownie zaprotestowali przeciwko włączeniu<sup>50</sup>. Sprawa, mimo późniejszego ujednolicenia propinacji, a także poparcia dla Lublina ze strony Kom. Rząd. Przychodów i Skarbu, ciągnęła się kilka lat, a w 1862 r. upadła ostatecznie na skutek stanowiska Rady Miejskiej Lubelskiej, która zdecydowała nie włączać Wieniawy ze względu na jej zaniedbanie i konieczność dużych nakładów na brukowanie i oświetlenie ulic<sup>51</sup>.

W 1866 r. RGL jeszcze raz proponował magistratowi przyłączenie, ale nadal bezskutecznie<sup>52</sup>. Postanowieniem Komitetu Urządzącego z 1869 r. zamieniono Wieniawę na tzw. osadę i włączono do gminy Konopnica<sup>53</sup>.

#### WIENIAWA OSADĄ. POWRÓT DO LUBLINA

Tak więc, mimo utrzymywanych w dalszym ciągu separatystycznych tendencji w okresie masowej zamiany miast na osady w Królestwie, Wie-

<sup>46</sup> WAPL, MmL, sygn. 74, k. 148 — Akta dotyczące się statystyczno-topograficznych wiadomości.

<sup>47</sup> WAPL, MmL, sygn. 484, n.p.

<sup>48</sup> Sumariusz dokumentów..., BŁ, rkps. 1382, k. 5—8.

<sup>49</sup> AGAD, KRSW, Wieniawa 4101, n.p. — Raport do KRSWiD od RGL z 26 XII/7 I 1852/53 r. odnośnie wcielenia m. Wieniawy do Lublina. M. in. wynika z raportu, iż na Wieniawie propinacja należała do Skarbu, a w Lublinie była własnością kasy miasta. Stąd między miastami istniała linia kontrolna. Jej zniesienie spowodowałoby napływ trunków z Wieniawy bez żadnej opłaty, a przez to straty kasy lubelskiej.

<sup>50</sup> AGAD, KRSW, Wieniawa 4101, n.p. — Raport RGL do KRSWiD z 28 V/9 VI 1860 r. Mieszkańcy miasteczka, mimo iż nie mieli dowodów na jego odrębność, prosili, „ażeby do miasta Lublina wcieleni nie byli, gdyż przez to przywiezieni by zostali do zniszczenia”.

<sup>51</sup> WAPL, MmL, sygn. 14, f. 148 — Protokół posiedzeń Rady Miejskiej z 1862 r. Posiedzenie Rady Miejskiej z 12/24 IV 1862 r.

<sup>52</sup> WAPL, MmL, sygn. 484, n.p.

<sup>53</sup> *Dziennik Praw Królestwa Polskiego*. T. 69, Warszawa 1869, s. 465.



niawa nie utrzymała swej odrębności i straciła ustrój miejski. Stała się natomiast „stolicą” gminy Konopnica, do której — jak już wspomniano — została włączona. W osadzie bowiem miały siedzibę urząd gminny, sąd gminny IV okręgu pow. lubelskiego, a także straż ziemską dla gmin Konopnica i Jastków<sup>54</sup>.

Sama osada wykazywała duży wzrost ludności — w 1905 r. liczba mieszkańców osiągnęła cyfrę 5 592 w tym 3 879 Żydów<sup>55</sup>. Za tym niestety nie poszedł jej rozwój gospodarczy i kulturalny, mimo bliskiego sąsiedztwa rozwijającego się Lublina<sup>56</sup>. Zlokalizowano tylko w latach osiemdziesiątych na Wieniawie fabrykę pomp i imadeł Kuczyńskiego, poza tym nadal istniały dwie garbarnie i „fabryki” octu, olejarnia, rzeźnia. Był także jeden sklep winny<sup>57</sup>. Dla zaspokojenia potrzeb zdrowotnych działało dwóch felcerów i „babka położna”<sup>58</sup>. Dopiero na parę lat przed wybuchem I wojny światowej założono dwie 1-klasowe szkoły<sup>59</sup>. W 1873 r. w wykonaniu Najwyższego Ukazu o urządzeniu włościan z 19 II/2 III 1864 r. przeszło na zupełną własność mieszkańców osady gruntów 45 mórg 125 prętów (89 osad)<sup>60</sup>.

Na przełomie XIX i XX wieku magistrat Lublina wysunął hasło stworzenia „wielkiego Lublina” obejmującego m. in. i Wieniawę. Akcja ta nie przyniosła jednak pomyślnych rezultatów<sup>61</sup>. Włączenia Wieniawy do Lublina dokonały ostatecznie władze austriackiego generał-gubernatorstwa w 1916 roku<sup>62</sup>. Po tylu latach swej urozmaiconej historii powróciła Wieniawa do obszaru miasta Lublina.

## ПОДЛЮБЛИНСКАЯ ВЕНЯВА

### Резюме

В статье представлена история уже не существующего подлюблинского городка Венява. До XVIII века Венява была небольшим городком, принадлежащим разным владельцам, а в 1768 году Венява стала частным городом. В 1826 году Венява стала собственностью правительства Царства Польского, а в 1869 году в качестве

<sup>54</sup> *Pamjatnaja Kniżka Ljublinskoj Guberni na 1896 god.* Ljublin 1896, s. 58, 101, 219.

<sup>55</sup> *Sprawocznaja Kniżka Ljublinskoj Guberni.* Ljublin 1905, s. 347.

<sup>56</sup> Być może wpływ miało na to duże oddalenie od linii kolejowej.

<sup>57</sup> *Sprawocznaja Kniżka...*, s. 347 a także *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego*. T. XIII, Warszawa 1893, s. 371. Stąd w źródłach nie znajduje potwierdzenia faktu, jakoby na Wieniawie w XIX w. istniała duża liczba winiarni, sklepów winnych itp. Opinie te oparte na sztucznej tradycji czerpały swe źródło, błędnie jednak, z nazwy miejscowości (por. przyp. 1).

<sup>58</sup> *Pamjatn. Kniż. Ljub. Gub. na 1895 god.* Ljublin 1895, s. 139.

<sup>59</sup> *Pamjatn. Kniż. Ljub. Gub. na 1914 god.* Ljublin 1914, s. 322—323.

<sup>60</sup> АНПБНЛ, КНДWiCz.Dln., Wykaz hipoteczny.

<sup>61</sup> Por. A. Kierek *Rozwój przestrzenny i stan urządzeń komunalnych miasta Lublina w latach 1870—1915*. „Rocznik Lubelski” 1961, t. 4, s. 179.

<sup>62</sup> WAPL, MmL, sygn. 204, n.p. — Obwieszczenie Komendy Obwodowej w Lublinie z 28 X 1916 r.

поселка была включена в сельскую гмину Конопница в Люблинском повате. В границы города Люблина она вошла только в 1916 году. Много внимания посвящает автор вопросом общественного и юридического устройства Венявы. Тех, кто интересуется старым польским правом, вероятно, заинтересует факт, что на территории Венявы произошел в 1789 году раздел (*potioritas*) и экзекуция путем так называемой коллокации.

Автор статьи старается выяснить устройство городка, его экономические отношения, население, вопросы собственности и т. д. Кроме того, автор пытается выяснить позицию Люблина по отношению к Веняве, оспаривает её независимость от города и наоборот — стремление Венявы сохранить свою независимость.

## WIENIAWA PRÈS DE LUBLIN

### R é s u m é

Cet article s'occupe de l'histoire d'un petit village, Wieniawa, situé près de Lublin. Ce village, aujourd'hui n'existant pas, avait une histoire très variée. Jusqu'au XVIII-e s. c'était un village appartenant aux divers propriétaires, depuis 1768 — un village privé. En 1826, Wieniawa est devenue la propriété du Gouvernement du Royaume de Pologne, tandis qu'en 1869 on en a fait une bourgade et on l'a insérée à la commune du village Konopnica dans le district de Lublin. Ce n'était qu'en 1916 que Wieniawa s'est trouvée dans les limites de la ville de Lublin.

L'auteur consacre beaucoup d'attention aux problèmes concernant la structure juridique de ce village. Les personnes s'intéressant à l'ancien droit polonais pourront connaître le fait qu'en 1789 sur ce territoire avait lieu un procès de partage (*potioritas*) et une exécution par la voie de collocation.

L'auteur tend à élucider le problème de la structure du village, sa situation économique, de population, de propriété etc. et explique l'attitude de la ville de Lublin qui mettait en doute la particularité de ce village et, de l'autre côté, les tendances de Wieniawa à maintenir son indépendance.